

توسعه مطالعه غیر درسی دانش آموزان

نقش معلم

علی صالحی

آموزش و پرورش سبزوار

سراغاز

معلم، دانش آموز، کتاب درسی و برنامه ریزی، عواملی هستند که جریان آموزش را به سامان می‌رسانند. در این میان، معلم به عنوان محور اساسی آموزش، شأن و مقام ویژه‌ای دارد که با بهره‌مندی از ابتکار، خلاقیت، پژوهش و پشتکار، می‌تواند کمبودها و کاستی‌های کتاب درسی و برنامه ریزی را جبران کند.

اوست که با درایت و با تکیه بر تحقیقات و تجربیات خود می‌تواند، ضمن کاربرد شیوه‌های مناسب آموزشی، مطالعه غیردرسی را

مکمل مطالعات درسی دانش آموزان خود کند تا دانش آموزانش فعال و جست‌وجوگر بار بیابند.

نظام آموزشی ما باید تفکر سنتی برنامه درسی مبتنی بر تمایز مطالعه درسی از مطالعه غیردرسی را کنار بگذارد و مرزی بین یادگیری داخل کلاس و خارج از کلاس قائل نشود. «برای بسیاری از معلمان، کتاب درسی در زندگی حرفه‌ای‌شان حکم همه چیز را دارد و این جای تأسف است، زیرا چنانچه از کتاب درسی استفاده صحیح نشود، تنها یک وسیله آموزشی است... کتاب

درسی می‌تواند برای تهیه فعالیت‌های یادگیری جالب و منظم (مثل بحث، پژوهش و فعالیت‌های تحقیقی) که به تفکر انتقادی بیشتر و فرایندهای ذهنی عالی‌تری نیاز دارند، زمینه مناسبی باشد... [کالاها و همکاران، ۱۳۷۵: ۴۲۷]. معلم باید بکوشد که دانش آموز در فرایند یادگیری، از منابعی غیر از کتاب درسی نیز استفاده کند تا کمتر به معلم و کتاب درسی متکی شود. اگر دانش آموز در جریان درس جدید، به مطالعه تکمیلی احساس نیاز کند، آن وقت در جریان تدریس می‌تواند با معلم همکاری کند و پاسخ

پرسش‌هایش را با مطالعه غیردرسی به‌دست آورد. معلم باید از زیاده‌گویی بپرهیزد و به دانش‌آموزان فرصت دهد تا خود به فعالیت بپردازند و مفاهیم را از طریق مطالعه غیردرسی کشف کنند. بنابراین، باید به دانش‌آموزان بگوییم، برای بهتر یادگرفتن مطالب درسی، مطالعات تکمیلی و مراجعه به کتاب‌های جانبی و فعالیت برای رسیدن به مقصود، بسیار مثمرتر خواهد بود.

هرگاه دانش‌آموز در راستای فهم مطالب درسی و برای درک بهتر آن‌ها، از طریق دقت کردن، فکر کردن، پرسیدن، جست‌وجو و پشتکار، از مطالعه غیردرسی بهره‌مند شود، به یادگیری عمیق‌تر و پایدارتری دست می‌یابد. بنابراین، باید از دانش‌آموزان بخواهیم، درباره موضوعات درسی، با استفاده از منابع و روش‌های گوناگون، اطلاعاتی را کسب کنند و در کلاس ارائه دهند تا دانش‌آموزان دیگر هم درباره آن‌ها نظر دهند. «درس دادن، مثل یاد گرفتن ماهی‌گیری در ضرب‌المثل قدیمی چینی است. شما می‌توانید به نیاز اطلاعاتی دانش‌آموزانتان پاسخ گوید و نیاز آن‌ها به دانستن را برای همان لحظه برآورده کنید. یا می‌توانید به آنان یاد بدهید که چگونه اطلاعات مورد نیاز خود را پیدا کنند. در این صورت، نیاز به دانستن برای تمام زندگی در آنان ارضا شده است... کلید آموزش، نیاز به دانستن است. آموختن چگونگی استفاده از منابع، تجزیه و تحلیل پرسش‌ها، روش صحیح به جست‌وجو پرداختن برای به‌دست آوردن اطلاعات، و

پاسخ به پرسش‌ها، تا زمانی که خود دانش‌آموز نیاز به دانستن را حس نکند، نمی‌تواند مثمرتر باشد. دلیل شکست روش سنتی برای کسب مهارت و کاربرد کتاب‌خانه نیز همین بوده است.

ما معلمان باید به این نکته توجه ویژه داشته باشیم که مطالعه غیردرسی، بخشی از برنامه آموزشی است، نه جدای از آن. پس دانش‌آموزانمان را هیچ‌گاه فقط به خواندن مطالب درسی و انجام تکالیف درسی محدود و مقید نکنیم.

بهره‌گیری از مطالعه غیردرسی در تدریس

برای تحقق اهداف متعالی نظام تعلیم و تربیت و نیز فراهم‌شدن فرصت رشد و کمال و تعالی دانش‌آموزان در تمام ابعاد، باید در سه حوزه برنامه‌ریزی آموزشی، تألیف و تدوین کتاب‌های درسی و نیز تدریس و شیوه آموزش، تحولاتی اساسی صورت گیرد. دو حوزه آن به مسئولان، استادان و مؤلفان محترم وزارت آموزش و پرورش مربوط است و آخرین مورد آن به معلم پژوهشگر و آگاهی‌مربوط می‌شود که با وجود فراهم‌نشدن زمینه‌های لازم در دو حوزه مذکور- با وجود کاستی‌ها و مشکلات موجود- خود دست به‌کار می‌شود و با مطالعه و پژوهش در عمل، بهترین شیوه‌های آموزشی را در کلاس خود اجرا می‌کند. او می‌داند که کتاب‌های درسی، به‌طور یکسان برای همه دانش‌آموزان در سراسر کشور ارائه می‌شوند و اکثر معلمان ما هم وظیفه

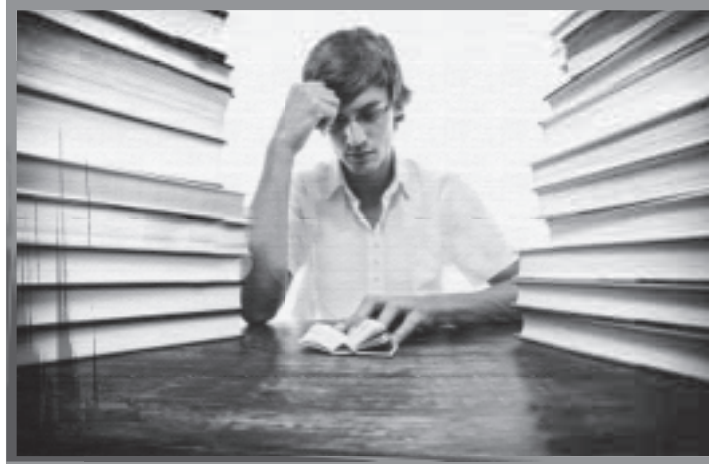
خود را انتقال صرف مطالب کتاب- بی‌کم‌وکاست- به مغز دانش‌آموزان می‌دانند و آموزش و پرورش هم در سنجش و ارزش‌یابی آموخته‌ها و یادگیری دانش‌آموزان، فقط به محفوظات کتاب‌های درسی آنان بسنده می‌کند.

معلم با درایت می‌داند که برای جبران کاستی‌ها و کمبودهای کتاب‌های درسی و نیز تثبیت و تعمیق فرایند یادگیری و بالابردن سطح آگاهی دانش‌آموزان، باید از مطالعه غیردرسی بهره‌مند شد.

معلم دلسوز و آگاه، دانش‌آموزان خود را تشویق می‌کند تا در انجام تکالیف، از کتاب‌های کتاب‌خانه استفاده کنند. او آموزشی مبتنی بر خودآموزی و خودیابی اطلاعات را به‌کار می‌گیرد تا هم مطالب درسی غنی و پربار شوند و هم دانش‌آموزان شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات، و تحقیق و جست‌وجو در منابع را به‌طور عملی و نظری بیاموزند.

بین یادگیری کلاس درس و یادگیری خارج از کلاس، باید پیوند ایجاد کرد

مطالعه غیردرسی دانش آموزان باید بخشی از برنامه درسی تلقی شود

بنابراین، برای بهره‌گیری مطلوب‌تر از مطالعه غیردرسی در تدریس، شایسته است معلمان عزیز به این نکات توجه ویژه‌ای داشته باشند:

- در ابتدا باید موضوع درس را برای دانش‌آموزان جذاب کنیم تا انگیزه لازم برای یادگیری موضوع فراهم شود. برای ایجاد انگیزه، دانش‌آموزان را از اهداف آموزشی درس آگاه کنیم. سپس از شیوه‌های یادگیری فعال استفاده کنیم که در آن معلم با کمک دانش‌آموزان به یادگیری موضوعات مورد نظر می‌پردازد و معمولاً فعالیت‌های جانبی در این یادگیری گنجانده می‌شوند. مثلاً با طرح سؤالاتی برای درس جدید، دانش‌آموزان را با مجهولاتی مواجه کنیم تا در ذهنشان تحرکی ایجاد شود. سپس با اختصاص نمره‌ای ویژه، منابعی را که در حد آنان است، معرفی کنیم تا با مشورت و هم‌فکری هم و نیز مطالعه کتاب‌های مناسب، به حل مسئله یا شناسایی آن اقدام کنند و نتایج فعالیت‌های خود را برای جلسه آینده ارائه دهند.

در این جا لازم است معلم با شیوه‌های گوناگون، دانش‌آموزان را علاقه‌مند و تشنه کند تا به‌طور خودجوش و درونی بکوشند که بیاموزند و یاد بگیرند.

- با ایجاد انگیزه، دانش‌آموزان را به مطالعه منظم و برنامه‌ریزی شده درسی و غیردرسی عادت دهیم. کمیت زمانی مهم نیست. مهم این است که دانش‌آموز عادت کند در شبانه‌روز، مطالعه منظمی داشته باشد که در پایان یک دوره زمانی، قابل اندازه‌گیری و محاسبه باشد.

- به دانش‌آموزان گوشزد کنیم سؤال‌هایی را که در مورد درس برایشان مطرح می‌شود، از دوستان خود بپرسند و بعد از هم‌فکری و مشورت، و نیز مراجعه به کتاب‌خانه، اگر به نتیجه‌ای نرسیدند، از معلم بپرسند.

- مطالعه غیردرسی و دادن تکالیف برای جست‌وجو، نباید بیش از حد توان دانش‌آموزان باشد و مانع تفریح و استراحت آنان شود.

- مطالعه غیردرسی باید با محتوای دروس هماهنگ باشد.

- مطالعه غیردرسی نباید فقط برای اوقات فراغت یا وقت‌گذرانی استفاده شود.

- منابع لازم برای مطالعه باید در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد.

- بعد از پایان مطالعات غیردرسی، دانش‌آموز باید از کارش ارزیابی کند. به دانش‌آموزان معیارهایی بدهیم. مثلاً به آنان بگوییم، با پاسخ به سؤالات زیر، از کارشان

ارزیابی کنند:

- آیا از منابع دست اول معتبر استفاده کرده‌ام؟

- آیا منابع را به دقت خوانده‌ام؟

- در استفاده از منابع نهایت دقت و

امانت‌داری را رعایت کرده‌ام؟

- چه موضوع نو و جدیدی را آموخته‌ام؟

- ارزش‌یابی از دانش‌آموزان هم نباید به مطالب درسی محدود شود، بلکه باید جست‌وجوگری، تحقیق و مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان کوشا هم مدنظر قرار گیرد.

- نحوه ارزش‌یابی از مطالعه غیردرسی باید مانند مطالعه درسی، بر روش‌های نوین سنجش و ارزش‌یابی مبتنی باشد.

- در بعضی از دروس، بخشی به نام «فعالیت» وجود دارد که به تفهیم عمیق مطلب درسی کمک می‌کند. معلمان این فعالیت‌ها را ارزشمند تلقی کنند و جدی بگیرند تا دانش‌آموزان، خود به‌صورت فردی یا گروهی، به دنبال جواب آن بروند.

- شیوه‌ها و فنون مطالعه صحیح را به دانش‌آموزان بیاموزیم.

- نحوه انتخاب و گزینش کتاب مفید را برایشان توضیح دهیم.

منابع

۱. دادار، نصرالله (۱۳۷۷). وضعیت کتاب‌خانه‌های مدارس. کتاب سروش (کتاب و جامعه). دوره اول. انتشارات سروش. تهران.
۲. کالاهان، جوزف اف؛ کلارک، لئونارد (۱۳۷۵). آموزش در دوره متوسطه. ترجمه جواد طهوریان، چاپ چهارم. انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.